

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

INTERMEDIATE LEVEL OF SPOKEN SANSKRIT

DR. ANURADHA CHOUDRY

DEPARTMENT OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

IIT Kharagpur

**Lecture 05: Revision and practice of विभक्ति (vibhakti – declension) forms:
neuter words**

CONCEPTS COVERED

- ❑ Revision of नपुंसकलिङ्ग (napuṃsakaliṅga – neuter)
words ending with अकार (akāra – letter 'a') in
एकवचनम् (ekavacanam - singular)
- ❑ Revision of simple धातुरूप (dhāturūpa – verb
conjugation)
- ❑ Building of vocabulary

सम्भाषणम् (sambhāṣaṇam) - Conversation

आर्या - हरिः ॐ॥ पीयूष...! भवतः हस्त... किम् अस्ति?
āryā - hariḥ om | pīyūṣa...! bhavataḥ hast... kim asti?

शिष्यः - नमस्ते आय... मम हस्त... पुस्तकम् अस्ति।
śiṣyaḥ - namaste āry... mama hast... pustaka... asti |

आ. - कस्य पुस्तकम् अस्ति?
ā. - kasya pustakam asti?

शि. - संस्कृतस्य पुस्तकम् अस्ति।
śi. - saṁskṛtasya pustakam asti |

आ. - भवान् तत् पुस्तकम् कुतः / कस्मात् आनीत... ?
ā. - bhavān tat pustakaḥ kutah / kasmāt ānīta... ?

शि. - अहम् एतत् पुस्तकम् गृहीतवान् आनीत... ।
śi. - aham etaṁ pustakaḥ grāhitaḥ ānīta... |

आ. - भवान् तत् कथम् आनीतवान्?
ā. - bhavān tat katham ānītavān?

शि. - अहम् एतन् वाहनम् आनीतवान्।
śi. - aham etaṁ vāhanam ānītavān |

आ. - भवान् किमर्थम् आनीतवान्?
ā. - bhavān kimartham ānītavān?

शि. - अहं ज्ञानाय आनीतवान्।
śi. - ahaṁ jñānāya ānītavān |

आ. - भवान् तत् पुस्तकं कस्मैचित् दास्यति किम्?
ā. - bhavān tat pustakaḥ kasmaicit dāsyati kim?

शि. - आम्। त... मित्र... दास्यामि यतः सः पूर्वं कदाचित् माम् उक्त... -
śi. - ām| ta... mitr... dāsyāmi yataḥ saḥ pūrvam kadācit mām ukta... -

“हे प्रिय... मित्र... यदि भवान् किमपि उत्तम... पुस्तक... प्राप्नोति तर्हि कृपया मह्यं ददातु।
“he priya... mitra... yadi bhavān kimapi uttama... pustaka... prāpnoti tarhi kṛpayā mahyam dadātu|

अनुगृहीतः भविष्य... ” इति।
anugrhitah bhaviṣy... ” iti|

आ. - साधु साधु। तस्य मित्र... गृहं कुत्र अस्ति ?
ā. - sādhu sādhu| tasya mitra... gṛham kutra asti ?

शि. - तस्य गृहं कामारपुकुरनगर... अस्ति।
śi. - tasya gṛham kāmārapukuranagar... asti|

आ.- अस्तु। इतोऽपि विलम्बः मास्तु। इदानीं शीघ्रं गच्छतु। श्वः पुनर्मिलामः।
ā. - astu| ito'pi vilambaḥ māstu| idānīm śīghram gacchatu| śvaḥ punarmilāmaḥ|

शि. - धन्यवादः। शुभमस्तु आर्ये।
śi. - dhanyavādaḥ| śubhamastu ārye|

अभ्यासः (abhyāsaḥ) - Practice

किं kim किं kim करोति karoti ?

विमानम् vimānam

वाहन vāhana

मित्र mitra

नक्षत्र nakṣatra

शीघ्रं गच्छति śīghraṁ gacchati

मन्दं चलति mandam calati

सर्वदा साहाय्यं करोति sarvadā sāhāyyam karoti

निश्चित-मार्गेण गच्छति niścita-mārgena gacchati

help

definite

तत् / एतत्

tat / etat

जीवने किम् अस्ति ?

सुख sukha

दुःख duḥkha

कर्मफल karmaphala (fruits of action)

कार्य kārya (work)

लक्ष्य lakṣya (aim)

मरण maraṇa (death)

अस्ति asti

कुत्र गच्छति?

kutra gacchati?

तत्

tat

नगरम् nagaram (city)

वन vana (forest)

उद्यान udyāna (garden)

गृह gr̥ha (home)

मन्दिर mandira (temple)

लोकयानस्थान lokayānasthāna (bus-stand)

गच्छति / गच्छन्ति

gacchati / gacchanti

गच्छसि / गच्छथ

gacchasi / gacchatha

गच्छामि / गच्छामः

gacchāmi / gacchāmaḥ

एतत्

etat

वर्षत्रम् varṣatram (raincoat)

छत्र chatra (umbrella)

स्वीयवाहन svīyavāhana (own car)

युतक yutaka (shirt)

पयोहिम payohima (ice cream)

तक्र takra (buttermilk)

आनयति / आनयन्ति

ānayati / ānayanti

आनयसि / आनयथ

ānayasi / ānayatha

आनयामि / आनयामः

ānayāmi / ānayāmaḥ

किम् आनयति ?

kim ānayati?

कथं / केन गमिष्यति?

katham / kena gamiṣyati?

	मित्रेण mitreṇa (friend)
तेन	वाहन vāhana (vehicle)
tena	विमान vimāna (aeroplane)
एतेन	शालायान śālāyāna (school bus)
etena	ईर्यचक्र īryacakra (motor-bike)
	विलासयान vilāsayāna (luxury bus)

गच्छति / गच्छन्ति
gacchati / gacchanti
गच्छसि / गच्छथ
gacchasi / gacchatha
गच्छामि / गच्छामः
gacchāmi / gacchāmaḥ

गमिष्यति
gamiṣyati

किमर्थ / कस्मै दास्यति?

kimartham / kasmai dāsyati?

	मित्राय mitrāya (friend)
तस्मै	चित्र citra (picture)
tasmai	चलनचित्र calanacitra (film)
एतस्मै	गृह grha (home)
etasmai	पुष्प puṣpa (flower)
	मस्तक mastaka (head)

दास्यति / दास्यन्ति
dāsyati / dāsyanti
दास्यसि / दास्यथ
dāsyasi / dāsyatha
दास्यामि / दास्यामः
dāsyāmi / dāsyāmaḥ

कुतः / कस्मात् आगतवान्(वती)?	तस्मात्	नगरात् nagarāt (city)	आगतवान्(वती)
kutah / kasmāt āgataavān(vatī)?	tasmāt	मन्दिर mandira (temple)	āgataavān(vatī)
	एतस्मात्	स्वीयवाहन svīyavāhana (own car)	आगतवन्तः(वत्यः)
	etasmāt	उद्यान udyāna (garden)	āgatavantah (vatyah)

कस्य अस्ति ?	तस्य	मित्रस्य mitrasya	नाम अस्ति ।
kasya asti ?	tasya	पुराण purāṇa	nāma asti ।
	एतस्य	काव्य kāvya	स्मरणम् अस्ति ।
	etasya	पद्य padya	smaraṇam asti ।
		कमल kamala	वर्णः सुन्दरः अस्ति ।
			varṇah sundarah asti ।

कुत्र / कस्मिन् भविष्यति?

kutra / kasmin bhaviṣyati?

तस्मिन्

tasmin

एतस्मिन्

etasmin

पात्रे (vessel)
pātre

पत्र (paper)
patra

वस्त्र (cloth)
vastra

ऊरुक (half pant)
ūruka

नाट्य (drama)
nāṭya

क्षेत्र
kṣetra

भविष्यति / भविष्यन्ति

bhaviṣyati / bhaviṣyanti

भविष्यसि / भविष्यथ

bhaviṣyasi / bhaviṣyatha

भविष्यामि / भविष्यामः

bhaviṣyāmi / bhaviṣyāmaḥ

सम्बोधनम् sambodhanam – Vocative Case

मित्र

mitra

किं वदति ?

kim vadati ?

हे

he

कलत्र

kalatra

(wife)

कदा आगतवती?

kadā āgatavatī ?

भाग्य

bhāgya

(luck)

मम साहाय्यं करोतु।

mama sāhāyyam karotu।

पुनःस्मरणम् punaḥsmaraṇam – Revision

**3rd Person Pronouns and Nouns in the singular
(n 'a' ending)**

वचनम् ->
vacanam

विभक्ति - vibhakti

प्रथमा
prathamā

द्वितीया
dvitīyā

तृतीया
tritīyā

चतुर्थी
caturthī

पञ्चमी
pañcamī

षष्ठी
ṣaṣṭhī

सप्तमी
saptamī

(सम्बोधनम्)
(sambodhanam)

किम् – kim

किम्
kim

किम्
kim

केन
kena

कस्मै
kasmai

कस्मात्
kasmāt

कस्य
kasya

कस्मिन्
kasmin

एकवचनम्
ekavacanam

(ए)तद् – (e)tad

(ए)तद्
(e)tad

(ए)तद्
(e)tad

(ए)तेन
(e)tena

(ए)तस्मै
(e)tasmai

(ए)तस्मात्
(e)tasmāt

(ए)तस्य
(e)tasya

(ए)तस्मिन्
(e)tasmin

मित्र - mitra

मित्रम्
mitram

मित्रम्
mitram

मित्रेण
mitreṇa

मित्राय
mitrāya

मित्रात्
mitrāt

मित्रस्य
mitrasya

मित्रे
mitre

हे मित्र
he mitra

सुभाषितम् (subhāṣitam)

पुण्यस्य फलमिच्छन्ति पुण्यं नेच्छन्ति मानवाः।

puṇya^{asya} phalamicchanti pu^{ṇya}m necchanti mānavāḥ।

फलं पापस्य नेच्छन्ति पापं कुर्वन्ति यत्नतः॥

phalam pāpasya necchanti pāpam kurvanti yatnataḥ॥

How strange that people want to enjoy the fruit of meritorious deeds, but do not like to perform them; they do not want to bear the fruits of sin, yet they resort to evil action assiduously.

सूक्तयः sūktayaḥ - Good sayings

वचने का दरिद्रता। - Why be miserly in one's speech.
vacane kā daridratā|

शठे शाठ्यं समाचरेत्। - Treat a crook with crookedness.
śaṭhe śāṭhyaṁ samācaret|

अजीर्णे भोजनं विषम्। - Undigested food turns to poison.
ajīrṇe bhojanam viṣam|

शुभस्य शीघ्रम्। - Hasten to start good work.
śubhasya śīghram|

नानृणात् पातकं परम्। - There is no worse downfall than the 'not-right' or falsehood.
nāṇṛnāt pātakam param|

वसुधैव कुटुम्बकम् 'vasudhaiva kutumbakam'

The message of the ancient sages of India, who gave us the concept of 'vasudhaiva kutumbakam', the world as one family, continues to be of great significance to the world even today.

Dr. Manmohan Singh

Former Prime Minister

World Sanskrit Conference on 5-1-2012

References

- ❑ Narendra. (1997). *Functional Sanskrit: its communicative aspect*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Narendra. (2003). *Speak Sanskrit: the easy way*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- ❑ Sampad, & Vijay. (2005). *The Wonder that is Sanskrit*. Pondicherry: Sri Aurobindo Society.

शुभमस्तु
śubhamastu

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

*Thank
you*

